

Југословенско-чехословачка сарадња у области уметности 1945–1948. године

Апстракт: Рад је посвећен специфичном аспекти југословенско-чехословачких односа у нејасредно послерајном раздобљу: сарадњи на пољу уметности. Односи две земље су изражени и приказани кроз уметничко стваралаштво југословенских и чехословачких уметника, кроз њихове наставе и постовања, као и кроз филман књижа и филмова.

Настале у приближно исто време, Југославија и Чехословачка су пролазиле различите фазе развоја у политичком, друштвеном, привредном и културном погледу. Наравно, било је и тачака у којима се њихов развој додиривао и међусобно прожимао. Југославија и Чехословачка биле су земље са бројним националним мањинама, у међуратном раздобљу њихова политика имала је антикомунистичко обележје, а и једна и друга земља биле су угрожене нападима немачке војске у Другом светском рату. У априлу 1945. године у Чехословачкој је формирана прва влада Народног фронта, на челу са Зденеком Фирлингером.¹ После ослобођења Чехословачке, велики број људи вратио се из емиграције. Међу њима налазио се и Едуард Бенеш, који по други пут 1946. године преузима дужност председника Републике. Комунистичка партија Чехословачке све више јача, тако да је на изборима за Уставотворну скупштину 26. маја 1946. освојила највећи број места.² Формирана је и нова влада Народног фронта, предвођена Клементом Готвалдом.³

У току 1945. године дошло је до коначног конституисања и социјалистичке Југославије. Пошто је Уставотворна скупштина 29. новембра 1945. прогласила Федеративну Народну Републику Југославију и пошто је донет први Устав ФНРЈ, који је изгласан 31. јануара 1946. године, ударени су темељи нове државне заједнице. У њој је Комунистичка партија Југославије (КПЈ), као једина партија на власти, тежила подређивању читавог политичког, друштвеног, привредног,

¹ Коалициону владу Народног фронта чинили су представници Комунистичке партије Чешке и Словачке, Социјал-демократске партије, Народне (Лидове) партије и Демократске партије Словачке.

² Дипломатски архив Савезног министарства за иностране послове (у наставку текста ДАС-МИП), Политичка архива (ПА), 1946, ф- 16, 6406.

³ ДАСМИП, ПА, 1946, ф- 16, 7869.

културног и научног живота својој идеологији уздизањем партијских установа и организација. Не треба заборавити и на личност и култ самог маршала Јосипа Броза Тита, који је у новој држави имао неприкосновени углед и утицај. На тај начин значај КПЈ је још више повећан, а уједно је Партија с временом ушла у све поре југословенске државе и друштва, као незаменљив део. Број чланова КПЈ је растао готово свакодневно, утичући на уздизање угледа КПЈ у Европи и свету. Комунистичка партија Југославије заузела је друго место, иза СКП(б) међу комунистичким партијама. У унутрашњој политици Југославије, КПЈ је желела да реорганизује стари начин пропаганде и агитације. Основни задатак тих промена био је да се читав пропагандни и културно-просветни рад осмисли, организује и сједини под руководством партијских комитета. Нови апарат агитације и пропаганде требало је да продре до свих људи у Југославији, готово до саме породице, његово деловање да буде успешно и да се уз помоћ новооснованих агитационо-пропагандних комисија утиче на све делове југословенског друштва. Уз именоване одговорних појединаца за такав облик партијског рада, на удару су се, између осталог, нашли и култура, уметност и наука. Делатност људи из тих области јавног живота била је спутана строгим цензурама и радом комисија за агитацију и пропаганду. И поред тога, постојала је одређена културна сарадња Југославије са другим државама, нарочито са земљама тзв. народне демократије у које је спадала и Чехословачка.⁴

Успостављање послератне сарадње између ФНРЈ и ЧСР било је изражено пре свега у званичној преписци руководећих људи две земље, упућивању поздравних и рођенданских честитки, те слању хуманитарне помоћи југословенској деци, што је предузимала чехословачка влада. Тадашњи дипломатски односи Југославије и Чехословачке доживели су свој врхунац 1946. године. Први пут у посету Чехословачкој после Другог светског рата дошао је Јосип Броз Тито. Том приликом он се сусрео са представницима Чехословачке Републике, од 20. до 24. марта 1946. године.⁵ Чехословачки државници, предвођени председником владе др Зденеком Фирлингером, потпредседником владе Клементом Готвалдом и министром иностраних послова Јаном Масариком, узвратили су посету Југославији од 8. до 10. маја 1946. године. За време те посете маршал Тито и Зденек Фирлингер потписали су 9. маја 1946. Уговор о пријатељству, узајамној помоћи и сарадњи између Југославије и Чехословачке.⁶ Билатерални

⁴ Основ легитимитета у земљама народне демократије истицан је правом радника, сељака и ситне буржоазије на власт, међутим, све те земље (Чехословачка, Пољска, Мађарска, Румунија, Бугарска, Албанија и окупационе зоне Источне Немачке) биле су у интересној сфери СССР-а и њихова политика била је тесно повезана са Совјетским савезом.

⁵ Broz, Josip Tito, *Autobiografska kazivanja II*, Beograd 1983, str. 285–287.

⁶ Mijalković, Sava; Brajović, Aleksa, *Gosti socijalističke Jugoslavije 1944–1980*, Beograd 1980, str. 12.

међународни уговори, које је Југославија склапала са сваком од земаља народне демократије, били су углавном идентични и настали су по узору на Уговор о пријатељству и узајамној помоћи Југославије и СССР од 11. априла 1945. године. Заједничке одлике тих уговора огледале су се у свестраном развијању пријатељских односа и сарадње у свим областима живота, активности на учвршћењу мира и безбедности. Такође, истакнуто је и начело пролетерског интернационализма, односно његови принципи узајамног поштовања суверенитета, независности и немешања у унутрашње послове других земаља.⁷ Уговор од 9. маја 1946. гарантовао је још веће побољшање културне и уметничке сарадње. И поред тога, било је потребно ту сарадњу озваничити одређеним документом, тачно утврдити обавезе ЧСР и ФНРЈ, направити планове за будућност, организовати гостовања разних културних организација и слично. Да би се то спровело са успехом, дошло је до склапања Конвенције о културној сарадњи. Будући да је Југославија одржавала везе са свим земљама народне демократије, уследило је доношење и конвенција о културној сарадњи и с тим државама. На изради конвенција о културној сарадњи почело се још 1946. године, да би 1947. оне биле закључене. Конвенција о културној сарадњи Југославије и Чехословачке Републике склоплена је у Београду 27. априла 1947. године. Њој је претходила Конвенција о културној сарадњи ФНРЈ и Пољске од 16. марта 1947. године, да би касније уследиле конвенције о културној сарадњи и са другим земљама народне демократије: са Бугарском (9. мај 1947), Румунијом (26. јун 1947), Албанијом (9. јул 1947) и Мађарском (15. октобра 1947).⁸ Конвенцијама о културној сарадњи било је предвиђено стварање једног посебног тела, које ће се старати о њиховом остварењу. У питању су биле мешовите комисије. Таква комисија створена је и за Конвенцију о културној сарадњи ФНРЈ и ЧСР, са задатком да изради допунски протокол као саставни део Конвенције. Размена ратификационих инструмената извршена је 24. јула 1947. у Прагу, а већ 25. јула, такође у Прагу, састала се и мешовита комисија од чланова југословенске и чехословачке секције. Донет је допунски протокол Конвенције и утврђена њена конкретна примена. Поред предвиђених гостовања уметника, научних радника и представника културе обе земље, била је предвиђена и едукација ученика у ФНРЈ и ЧСР о значају међусобне сарадње. У свим школама било је предвиђено одржавање предавања о важности државних празника обе земље.

⁷ Gavranov, Velibor; Stojković, Momir, *Međunarodni odnosi i spoljna politika Jugoslavije*, Beograd 1972, str. 122.

⁸ Архив Србије и Црне Горе (у наставку текста Архив СЦГ), фонд Комитета за школе и науку при Влади ФНРЈ (у наставку текста број фонда 315), 2–281.

Југословенски уметници у Чехословачкој

Од 1945. до 1948. године организован је велики број гостовања и размена уметника између Југославије и Чехословачке Републике. Већи део тих размена био је реципрочно организован. У пракси, то би значило да ако Чехословачку посети тачно утврђен број уметника, рецимо сликара, онда и сликари из ЧСР имају могућност да бораве у ФНРЈ. Наравно, није се увек подударао број уметника на тим реципрочним гостовањима ЧСР-ФНРЈ. Дешавало се да у Чехословачкој борави већи број уметника из Југославије него што дође чехословачких уметника у ФНРЈ, али и обрнуто. Било је и случајева када су гостовања уметника била ван предвиђених реципрочних посета. У суштини, та реципрочна гостовања, али не само уметника већ и разних других културних радника, научника, те студената, имала су за циљ да културну сарадњу ФНРЈ и ЧСР ојачају и да у оквиру планског развоја предвиђеног Конвенцијом о културној сарадњи, утичу на још веће приближавање Југославије и Чехословачке Републике. Тешко би било побројати сва гостовања која су југословенски уметници остварили, и она најављивана, али због различитих разлога обустављана. У општем прегледу најважнијих гостовања југословенских уметника од 1945. до 1948. године, не рачунајући поједине посете научника, размену књига, часописа и другог информативног материјала, могло би се издвојити:

Југословенска гостовања остварена у Чехословачкој:⁹

Гостовање југословенских уметника у ЧСР	
<i>Име и презиме уметника</i>	<i>Културна делатност</i>
Антонио Јанигро	виолончело
Иво Мачек (пратња Јанигра)	пијаниста
Анита Мезетова	оперска певачица
Александар Маринковић	оперски певач
Хор Радио Београда	/
Милан Сакс	диригент
Дора Гушић	пијанисткиња
Жарко Цвејић	оперски певач
Иван Пинкава	виолиниста
Крешимир Барановић	диригент

⁹ Архив СЦГ, Фонд Савеза комуниста Југославије – Комисија за међународне односе и везе – Чехословачка (у наставку текста број фонда 507), IX, 22/III-203, кутија 13, Званични документи о културним везама ФНРЈ-ЧСР и извештаји о испуњењу културне сарадње. Архив СЦГ, 315–55–785; 315–55–789; 315–55–792, Везе са Чехословачком.

На фестивалу „Прашко пролеће“ (мај 1948) наступали су:	
<i>Име и презиме уметника</i>	<i>Културна делатност</i>
Милан Хорват	диригент
Антонио Јанигро	виолончело
Иво Мачек (праћња Јанигру)	пијаниста
Милан Сакс	диригент

Прашко пролеће, „Пражске јаро“, означавало је велики и значајни музички фестивал, први пут одржан у мају 1946. године.¹⁰ Југославија није имала своје представнике у главном програму фестивала 1946. и 1947. године. За фестивал 1947. Синдикат чешких композитора упутио је допис Комитету за културу и уметност при Влади ФНРЈ и позвао га да пошаље југословенске композиторе и музичке критичаре да учествују на Међународном збору композитора и музичких критичара (од 16. до 28. маја 1947. године у Прагу). Тај збор и Сметанин међународни музички конкурс за клавир, одржавао се у оквиру Прашког пролећа. Тек 1948. Југославија је имала у правом смислу представнике на фестивалу Прашко пролеће. Учествовали су диригенти Милан Сакс и Милан Хорват, те виолончелиста Антонио Јанигро,¹¹ уз пратњу пијанисте Иве Мачека. Изведене су композиције југословенских аутора: Стјепана Шулека ИИ симфонија „Ероика“ и Гудачки квартет Ивана – Мане Јарновића.

Чехословачка штампа похвално је приказала наступе југословенских извођача. Лист „Право лиду“ је истакао: „Виолончелиста Антонио Јанигро је технички феномен. Има леп тон, уједначен и чврст... Диригент Милан Хорват, који је дириговао, има сигурне, изражајне и чврсте гестове и уме да да композицији кичму. Најлепши и заиста савршен успех постигао је у Шулековој симфонији.“¹² Лист „Праце“, под насловом „Југословени су добили на свим линијама“, изнео је многе похвале: „Као уводна композиција зазвучао је Концерт за гудачки квартет од славног виолинисте Ј. М. Јарновића, љупко мало дело, које се одликује свежим мелодијским моментима... На завршетку концерта, упознали смо примерак из савременог југословенског стваралаштва, ИИ Симфонију јуначку од Шулека, композицију истинског монументалног симфонијског даха.“¹³

¹⁰ Архив СЦГ, Фонд Комитета за културу и уметност Владе ФНРЈ (у даљем тексту број фонда 314), 18–459.

¹¹ Антонио Јанигро је у послератном раздобљу био један од најбољих југословенских виолончелиста. Рођен је 1918. године и по пореклу је био Италијан, али је годинама живео у Југославији. Студирао је и дипломирао виолончело на Конзерваторију у Милану и у Паризу. На интернационалном такмичењу у Паризу 1935. добио је прву награду. Наступао је готово у свим европским земљама, и у Африци и Индији.

¹² Архив СЦГ, 314–18–474.

¹³ Ибидем.

На Збору композитора и музичких критичара, у мају 1948. године, као југословенски делегати учествовали су: Оскар Данон, Михаило Вукдраговић, Франце Марлот, Натко Девчић и Трајко Прокофјев.¹⁴ У оквиру Фестивала народне игре, музике и певања словенских народа одржана је Славенска земљорадничка изложба (крај априла и мај 1948. године), где су наступале фолклорне групе из Југославије: „Јожа Влаховић“, „Иво Лола Рибар“ и „Кочо Рацин“.

Такође би требало споменути југословенске изложбе, организоване у ЧСР, посете југословенских културних радника Чехословачкој и један број књига чехословачких аутора, које су преведене на српскохрватски језик.

Југословенске изложбе у ЧСР	
Сликарство и вајарство народа Југославије XIX и XX века, приређена у Прагу и Братислави	
Фотографије обнове и изградње ФНРЈ, приређене у Прагу и другим местима	
Фотографије НО Борбе, приређене у Прагу	

Посете југословенских културних радника Чехословачкој	
<i>Име и презиме уметника</i>	<i>Културна делатност</i>
Јанко Ђоновић	књижевник
Василије Поповић	сликар
Гвидо Тартаља	књижевник
Никола Херцигоња	композитор

На српскохрватски језик преведена су дела чехословачких писаца	
<i>Име и презиме писца</i>	<i>Назив дела</i>
Петар Јелимници	Неорано поље
	Комад шећера
Франтишек Лангер	Упорник Јацка
	Деца и бодеж
В. Вернер	Комедијант Хермелин
Иван Олбрехт	Пролетерка Ана
	Хајдук Никола Шухај
Јулиус Фучик	Записи испод вешала
Јарослав Хашек	Доживљаји доброг војника Швејка у Првом светском рату
Јан Кучера	Књига о филму
Јан Дрда	Барикада ћути
Марија Мајер	Сирена

¹⁴ Архив СЦГ, 315–55–792; 315–55–793, Везе са Чехословачком.

Југословенско-чехословачка сарадња у виду размене и гостовања уметника имала је, поред свог успешног дела, пропраћеног интересовањем саме јавности, свој мање успешан, да кажемо и неостварени део сарадње. Наиме, један део предвиђених гостовања никада није ни остварен, док је било случајева кршења законских прописа и од југословенских и чехословачких уметника на тим гостовањима, што је бацало у други план њихове уметничке наступе. Комитет за културу и уметност при Влади ФНРЈ био је неумољив у погледу одабирања уметника за гостовање у ЧСР, и у погледу доласка чехословачких уметника у ФНРЈ. Југословенски уметници који би добили одобрење Комитета за гостовање у ЧСР јавили би се југословенској амбасади у Прагу после доласка на територију Чехословачке Републике. Културни аташе при амбасади ФНРЈ у Прагу, др Отон Беркопец извештавао је Комитет за културу и уметност о резултатима југословенских уметника на наступима у Чехословачкој. Одабрани уметници морали би да буду не само уметнички већ и политички подесни за гостовање. По замисли Комитета за културу и уметност, њихово учешће морало је да буде врхунско како би на најбољи начин представљали југословенску уметност у иностранству. Навешћемо само неке од примера враћања уметника из иностранства или онемогућавања њиховог одласка у Чехословачку.

Један од уметника који је боравио у Чехословачкој у октобру и новембру 1946. био је и Јован Стефановић Курсула, баритониста. Пошто није имао стални посао, он је затражио од Комитета за културу и уметност да му дозволи одлазак у иностранство ради проналажења ангажмана у Чехословачкој. Како ни у Чехословачкој није пронашао посао као баритониста, Комитет је одлучио да га врати у Југославију. Слично је било и са Зденком Зиковом, за коју је културни аташе др Отон Беркопец писао Комитету за културу и уметност да је не треба више слати у ЧСР, јер има бољих певача млађе генерације. Зденка Зикова је, иначе, наступала у Народном позоришту у Прагу у свечаној представи „Русалке“ поводом државног празника 29. новембра 1946. године.¹⁵ И поред тога што је враћена у Југославију, Зденка Зикова је 1947. добила приватни позив чешких концертних агенција и позоришта да гостује у новембру у Чехословачкој. Комитет за културу и уметност тада је „дао сагласност за њен одлазак, с напоменом да она иде по сасвим приватној линији изван нашег плана који је начињен у сагласности са чешким Министарством информација“.¹⁶ Уметници Јован Стефановић Курсула и Зденка Зикова враћени су из Чехословачке (имали су могућност да наступе у чехословачким концертним дворанама), али било је и оних уметника којима дозвола за одлазак у Чехословачку није била одобрена,

¹⁵ Архив СЦГ, 314–3–40, Извештај културног аташеа при амбасади ФНРЈ у Прагу, упућени Комитету за културу и уметност.

¹⁶ Архив СЦГ, 314–3–168.

попут тенористе Драге Чудена, члана Љубљанске опере. Драго Чуден је упутио молбу Комитету за културу и уметност, али је та молба одбијена (фебруар 1947).

Комитет за културу и уметност давао је сагласност или није дозвољавао отварање различитих југословенских изложби у Чехословачкој. Изложба сликара Франа Шимуновића из Загреба, у јуну 1946, показала је несугласице између Комитета за културу и уметност и југословенске амбасаде у Прагу. Комитет није дао сагласност за отварање Шимуновићеве изложбе у Прагу, јер „слике нису жириране пре излагања у иностранству“.¹⁷ Међутим, изложба је отворена у предвиђено време уз помоћ Савеза пријатеља Титове Југославије и Југословенског народног фронта у Прагу. Допис о забрани отварања изложбе је изгубљен на путу до амбасаде у Прагу, тако да је југословенски амбасадор др Чернеј, не знајући одлуку Комитета, дао сагласност за отварање изложбе за 3. јун 1946. године. У новом допису из Београда од 22. јуна Комитет за културу и уметност остао је при свом ранијем мишљењу око затварања изложбе и упутио је амбасади ФНРЈ у Прагу речи: „И поред несумњиве вредности радова сликара Шимуновића, Комитет не може да отступи од тог принципа, јер би тиме био створен незгодан преседан.“¹⁸ У повратном допису од 10. јула 1946. амбасадор у Прагу др Чернеј известио је Комитет да је поступио супротно од одлуке Комитета и да изложба није затворена, јер је југословенски амбасадор проценио да би затварање изложбе погоршало културну сарадњу Југославије и Чехословачке.¹⁹ Какав је крајњи исход био нисмо сазнали, јер нема других докумената који говоре о тој изложби у Прагу. Један други сликар из Хрватске, Едо Муртић, такође је изложио своје радове у Прагу. Међутим, пре него што су његове слике послате у Чехословачку, по усменој директиви Владе Мађарића, секретара Комитета за културу и уметност, управни одбор удружења ликовних уметника Хрватске морао је да именује жири који је извршио избор радова Еде Муртића. Трочлани жири Министарства просвете одлучио је да се од 84 уметничка рада сликара Еде Муртића на изложби у Прагу могу појавити 64 дела (22 гваша, четири слике у техници уље на платну, 14 литографија и 24 цртежа), док седам гвашева и 13 цртежа није уврштено у програм изложбе. Тек тада је уследило одобрење Комитета за културу и уметност о организовању изложбе. Једно од главних удружења чешких ликовних уметника у Прагу „Умелецка Беседа“ приредило је изложбу од 3. до 28. октобра 1946. године. Већ првих дана било је продато шест радова Еде Муртића по цени од 20.000 круна. Те радове купили су југословенски исељеници у Прагу.

¹⁷ Архив СЦГ, 314–18–76, у оквиру фасцикле 18, Извештаји аташеа за културу ФНРЈ у Прагу.

¹⁸ Архив СЦГ, 314–18–78.

¹⁹ Архив СЦГ, 314–18–79.

Одлазак југословенских уметника у Чехословачку и уопште целокупна уметничка сарадња две земље протицала је без већих проблема све до лета 1948. године. Услед сложених политичких прилика настале су прве озбиљније несугласице у уметничкој сарадњи Југославије и Чехословачке.

Чехословачки уметници у Југославији

Размене југословенских и чехословачких уметника доприносиле су јачању сарадње две земље у области уметничког стваралаштва. Чехословачки уметници су од 1945. до 1948. године често боравили на територији Југославије. У њихову част организоване су многобројне изложбе, представе, концерти и сличне друге културне манифестације. Од свих тих догађаја, могли би се истаћи најважнији:

Чехословачка гостовања остварена у Југославији:²⁰

Гостовање чехословачких уметника у Југославију 1945–1948	
<i>Име и презиме уметника</i>	<i>Културна делатност</i>
Франтишек Раух	пијаниста
Хор Моравских учитеља	/
Павел Шћепан	пијаниста
Марија Будикова	оперска певачица
Едуард Хакен	оперски певач
Чешки трио	/
Прашки квинтет	/
Рафаел Кубелик	диригент
Ана Кубелик	виолина
Франтишек Сметана	виолончело
Еуген Прокоп	виолина

Изложбе
Чехословачки дечији цртежи (октобар-новембар 1947. године)
Фотографије чешке скулптуре (октобар-новембар 1947. године)
Цртежа и акварела Војтеха Седлачека (април 1948. године)
Антифашистичких карикатура Антонина Пелца (мај 1948. године)

²⁰ Архив СЦГ, 507, IX, 22/III-203, К 12; Архив СЦГ, 315–55–785; 315–55–786; 315–55–788; 315–55–791, Везе са Чехословачком.

Посете чехословачких културних радника Југославији	
<i>Име и презиме уметника</i>	<i>Културна делатност</i>
Штефан Жари	књижевник
Лумиј Чиврњи	књижевник
В. Фикар	књижевник
Бедрих Петрован	сликар

На чешки језик преведена су дела југословенских књижевника	
<i>Име и презиме књижевника</i>	<i>Назив дела</i>
Иво Андрић	На Дрини Ћуприја
	Травничка хроника
Милка Жицина	Кајин пут
Тоне Селишкар	Дружина сињи галеб
Иван Тавчар	Височка хроника
Владимир Назор	Велики Јоже
	С партизанима
Воранц Прежихов	Јамница
Мишко Крањец	Фара св. Ивана
Миливоје Ристић	Очи
Мирослав Крлежа	Новеле
Антон Инголич	Вински врх
Бранко Ћопић	Приче партизанке
Стеван Јаковљевић	Српска трилогија
Симо Матавуљ	Бакоња фра Брне
Оскар Давичо	Међу Маркосовим партизанима
Иван Мажуранић	Смрт Смаил-аге-Ченгића
Славко Колар	Новеле
Хасан Кикић	Кокина побуна
Петар Петровић	Без земље

Комитет за културу и уметност имао је најважнију улогу у одлучивању око доласка чехословачких уметника у Југославију, у одобравању или неодобравању њиховог гостовања или доласка у вези с запослењем. Тако је капелник опере у Либерцу, чехословачки држављанин Максимилијан Хајек упутио крајем децембра 1946. године молбу аташеу за културу амбасаде ФНРЈ у Прагу, с многобројним прилозима, у којој тражи ангажман у једној од југословенских опера. О тој молби је аташе др Отон Беркопец известио Комитет за културу и уметност, а они Министарство унутрашњих послова (у фебруару 1947). Након сагласности Министарства унутрашњих послова, и Комитет за културу и

уметност се сложио са доласком Максимилијана Хајека у Југославију. У договору са Министарством просвете Босне и Херцеговине, Максимилијан Хајек је упућен у Сарајевску оперу. Све то говори о једној сложеној процедури око доласка страних уметника, нарочито у погледу проналаска њиховог посла у Југославији. Било је и оних који нису успели у својој намери да стигну у Југославију. Чехословачки диригент Франтишек Земан упутио је у јануару 1947. године молбу културном аташеу при амбасади ФНРЈ у Прагу за посредовање како би добио место диригента или вође хора у некој од југословенских опера. Културни аташе др Отон Беркопец известио је Комитет за културу и уметност речима: „Земан је просечан музичар који би могао у једном мањем граду у нашој земљи да води или певачко друштво или један оркестар.“²¹ Комитет за културу и уметност јавио је амбасади ФНРЈ у Прагу да не прихвата понуду Франтишека Земана. Колику су улогу имале информације из Чехословачке о неком од уметника који жели да дође у Југославију најбоље показује случај оперске певачице Ерне Вернерове из Братиславе. Комитет за културу и уметност при Влади ФНРЈ, пре него што би донео одлуку о одобравању доласка неког уметника из ЧСР, прикупљао је податке о његовом животу и раду, не само у погледу уметничких квалитета него и о политичком опредељењу и подобности. Те вести углавном је слала југословенска амбасада у Прагу, али и друге институције. Ерна Вернерова, чланица братиславског Народног позоришта хтела је да дође у Југославију да наступа, али је њен долазак онемогућен одлуком Комитета за културу и уметност. Такву одлуку Комитет је донео на основу извештаја Генералног конзулата у Братислави од 8. априла 1947. године. Генерални конзул Иван Махуља обратио се Комитету за културу и уметност: „Генералном конзулату част је саопштити, да му је данас достављено из поузданог извора, да је казалишна певачица Ерна Вернерова, која би требало бити позвана на гостовање у Југославију, под сумњом, да се налази у енглеској обавештајној служби. Конкретних доказа за сада још нема, али је необично сумњиво исувише нападно настојање, да се увуче у поједине одборе овдашњих славенских друштава. Једном од овдашњих народних посланика, припаднику КСС, који је с њоме наводно одржавао интимније везе, скренута је ових дана пажња, да баш услијед тих разлога прекине с њоме сваки контакт и да је напусти. Услијед тога Генерални консулат предлаже да је за сада без обзира на њене уметничке квалитете не позивље на гостовање у нашу земљу.“²²

Од свих чехословачких уметника који су гостовали у Југославији, највише престапа направио је певачки хор „Моравски учитељи“. Они су боравили у Југославији у новембру 1946, у оквиру реципрочне размене уметника ФНРЈ–ЧСР.

²¹ Архив СЦГ, 314–3-58.

²² Архив СЦГ, 314–3-128, Извештај генералног конзулата у Братислави.

Председник Комитета за културу и уметност Владислав Рибникар је у једном допису од 13. новембра 1946. обавестио југословенску амбасаду у Чехословачкој о иступима тога хора, речима: „За време гостовања певачког хора Моравских учитеља у Југославији, десио се са њихове стране низ незгодних иступа који су их квалификовали као групу без довољно дисциплине и без довољно политичке свести. Почевши од претераних захтева у погледу хране, стана па чак и девојака за забаву, па преко самовољног нарушавања унапред договореног и рекламираног плана и програма пута и концерата (што је резултирало врло незгодним последицама) па до продаје шећера и замене за цигарете, тај хор се показао врло незгодним за гостовање у Југославији. Врхунац свега је било инсистирање да на концерту у Загребу пре сваке песме читају на нашем језику текст многобројних религиозних песама које су имали на репертоару, иако им је то Комитет изричито забранио. Неупућени су могли то користити, тумачећи тај гест као политичку манифестацију, јер је то било непосредно после суђења злочинцу Степинцу.“²³ Амбасади ФНРЈ у Прагу скренута је пажња да убудуће више обрати пажње на проверу уметника из Чехословачке.

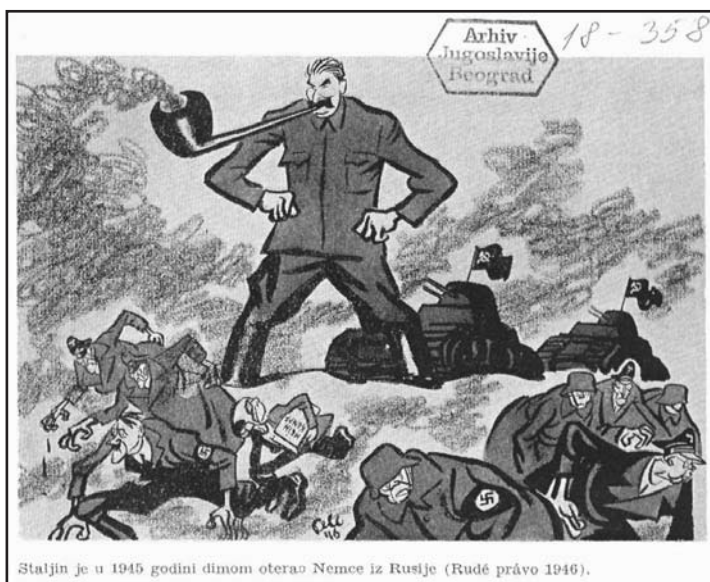
Комитет за културу и уметност није одобравао било какво самовољно понашање и кршење прописа уметника који у нас гостују. Приликом посете Југославији на пролеће 1947. године, директор Велике опере „Пети мај“ у Прагу Вацлав Кашлик је преговарао са југословенским оперским певачима у Београду око њиховог могућег ангажмана у Чехословачкој. Комитет је због тога протествовао код чехословачке амбасаде у Београду, сматрајући да нико не може да уговара гостовања југословенских уметника у другој земљи без знања Комитета. Кашлик је поред Београда боравио и у Загребу и Љубљани, организујући нове аудиције за певаче. Од Комитета за културу и уметност Кашлик је ипак затражио дозволу да позове на гостовање три југословенска певача: Ђурђицу Милинковић, Рудолфа Францла и Валерију Хејбалову. У међувремену је Комитет обавештен да је између Кашлика и та три певача успостављен договор да се после гостовања у прашкој опери, више и не враћају у Југославију, већ да остану у Прагу.²⁴ Комитет је одбио захтеве Кашлика за та три певача, након чега су уследиле молбе чехословачке амбасаде у Београду да се уметницима омогући одлазак у Чехословачку. Став Комитета да се тим уметницима не дозволи одлазак у ЧСР подржао је и Кабинет маршала Југославије одлуком од 14. јула 1947, у којој је Јосип Броз Тито истакао: „Јавите Рибникару да не пусти никога од пјевача у Праг.“²⁵

²³ Архив СЦГ, 314–3-101.

²⁴ Архив СЦГ, 314–3-319.

²⁵ Архив СЦГ, 314–3-145.

За разлику од хора Моравских учитеља, оквалификованог као веома недисциплинованог након гостовања у Југославији, сликар Лев Шимак је побрао симпатије југословенских културних организација, својом хуманошћу. Он је у току августа и септембра 1947. боравио у Југославији, а Културно друштво Југославија-Чехословачка је у његово име приредило изложбу у просторијама чехословачке читаонице. Пре отварања изложбе Лев Шимак је упутио писмо чехословачкој амбасади у Београду, а она је писмо проследила Комитету за културу и уметност. У писму је Лев Шимак истакао: „Изјављујем да се одричем у корист југословенске сирочади по палим партизанима целога износа од проданих слика, акварела и графика са моје изложбе у ФНР Југославији. Молим да ми после буду враћени непродати експонати изложбе те послани у Чехословачку, како бих могао остварити сличну изложбу и у Прагу у јесен о. г. као доказ културне сарадње обеју пријатељских држава.“²⁶ Културно друштво је купило једну од Шимакових слика, а Комитет за културу и уметност изразио је захвалност чехословачком сликару због племенитог геста.

У самом организовању уметничких наступа и изложби чехословачких уметника у ФНРЈ, одобрених од Комитета за културу и уметност, значајног удела имало је пре свега Културно друштво Југославија – Чехословачка. То друштво основано је 3. марта 1946. године, са циљем да делује у погледу упознавања, зближавања и одржавања што чвршћих културних и друштвених веза између

²⁶ Архив СЦГ, 314–3-214.

народа Југославије и Чехословачке.²⁷ У току 1948. године Културно друштво Југославија – Чехословачка приредило је неколико нових изложби, попут изложбе акварела и цртежа чешког сликара Војтеха Седлачека у априлу, те изложбу чехословачког карикатуристе Антонина Пелца у мају 1948. године. У име Културног друштва, изложбу Антонина Пелца отворио је Пјер Крижанић. Такође, Културно друштво Југославија – Чехословачка је 8. априла учествовало заједно са Српском академијом наука, Београдским универзитетом и Словенским комитетом Југославије, у организовању свечане академије посвећене шестогодишњици Карловог универзитета у Прагу. Прослава је приређена у великој дворани Коларчевог народног универзитета.²⁸ Чехословачки уметници су свој боравак у Југославији окончали у лето 1948. године. Након тога, њихов одлазак у Југославију био је онемогућен услед новонасталих политичких прилика.

Филмска сарадња

У послератном раздобљу Југославија и Чехословачка су доста наде полагале у филмску индустрију. Филм као облик уметничког стваралаштва у то време је полако постајао и један од битнијих медија за популарисање и ширење одређених идеја и замисли људи који су креирали политичку слику те две државе. Поред писане речи, помоћу покретних слика лакше је могло да се продре до обичних људи, наравно уз одређене техничке могућности и биоскопске сале, неопходне за приказивање једног филма. У филмској сарадњи Југославија и Чехословачка су мање урадиле у односу на размену уметника, али су и поред тога направљени неки значајни кораци за будуће доба. У току 1945. и 1946. године није било неких значајнијих помака у филмској сарадњи. Културни аташе др Отон Беркопец је у вези с тим, крајем 1946. године, рекао: „Чехословачко-југословенска сарадња у области филма стоји и даље на мртвој тачки.“²⁹ Ипак, и поред такве оцене културног аташеа, могуће је издвојити неке конкретне потезе ради развоја филмске сарадње Југославије и Чехословачке. Комитет за културу и уметност упутио је Филмском предузећу ФНРЈ у Београду допис 9. марта 1946, у коме га извештава о југословенско-чехословачкој културној сарадњи на нивоу филма. Филмско предузеће ФНРЈ добило је преко Комитета неколико филмова чешке продукције. У питању су били „уски филмови“ (од 16 мм) са српскохрватским насловима, намењени за јавно приказивање. Пре него што су стигли у Београд, филмови су били код Филмске дирекције за Хрватску и било је потребно доставити их Цензурној комисији на преглед.

²⁷ Архив СЦГ, 507, IX, 22/III-31, К-12, Оснивање друштва Југославија – Чехословачка

²⁸ Архив СЦГ, 507, IX, 22/III-106, К-12.

²⁹ Архив СЦГ, 314–3-44.

У питању су били филмови:

	Филмови чешке продукције
1	Шта је свијет I–II
2	Роде I–II
3	Младе птице
4	Пернати градитељи
5	Последњи пеликани у Европи
6	Пролеће у Татри
7	Узорни ловац I–II
8	Природа и техника I–II
9	Радијум
10	Станица за истраживање на Јунгфрајохи
11	Чешка сељачка керамика
12	Ускрс код Хузула

По наслову филмова може се претпоставити да су у питању били филмови о животињском свету, природи и техници. Централној комисији послата су још четири филма чешке продукције, али са немачким насловима. Било је предвиђено да Централна комисија прегледа слике, а Филмска дирекција за Хрватску накнадно да исече немачке и замени их југословенским насловима. Та нова четири филма чешке производње имала су наслове:

	Филмови чешке продукције на немачком
1	Добијање злата и сребра I–II
2	Лепота животињског покрета I–II
3	На плавом Јадрану
4	Фуђијама ¹

После прегледа и цензуре, филмови су могли да буду приказани јавности.

Заинтересованост чехословачких филмских радника показивана је у послератним годинама, за снимање филмова у Југославији. Тако је Институт историје архитектуре на Чешкој високој техничкој школи у Прагу желео да пошаље своје људе у Југославију како би снимили један кратак културно-историјски филм о југословенским манастирима, за школске и уџбеничке сврхе. Уз то, намеравали су да сниме у репортажном облику, путеве по Југославији, са посебним освртом на историјске споменике и природне лепоте крајева кроз које би прошли. О свему томе био је обавештен Комитет за кинематографију при Влади ФНРЈ, преко југословенске амбасаде у Прагу, у јулу 1946. године.³⁰ С првим

³⁰ Архив СЦГ, 314–18–82; 314–18–83.

предлогом Комитет се сложио, али је други предлог одбацио, сматрајући да тако нешто треба да сними неко југословенско филмско предузеће.

У току 1947. године урађено је још више у погледу сарадње са чехословачким филмским институцијама. У посету Југославији дошло је неколико значајних филмских стваралаца из Чехословачке. Међу њима био је Љубомир Линхарт, главни директор чешког филма. Свечаност је уприличена приказивањем филма „Украдена граница“ Јиржија Вајса. Београд је посетио и професор Академије ликовних уметности у Прагу С. Шулц, иначе стручњак за цртани филм. Професор Шулц је приликом посете одржао курс о „Цртаном филму“. Најављивана посета екипе чешког Института историје архитектуре стигла је у Југославију у августу 1947. ради снимања манастира у Србији и Македонији. Значајну посету Југославији остварио је и холандски режисер Јорис Ивенс. С њим у екипи било је и пет чехословачких филмских радника, у заједничком филмском пројекту „Четири нове демократије“.³¹ Ивенс је снимао кадрове за тај филм на „Омладинској прузи“.

Југословенски филмски радници узвратили су посетама Чехословачкој. Редитељ Радош Новаковић посетио је филмска студија у Барандову, а секретар Комитета Јакша Петрић Праг ради стицања увида у организацију чехословачке филмске производње. У Маријанским Лазнима најпре је, крајем јула и почетком августа 1947. године, одржан Међународни конгрес филмских радника, а затим, средином августа, и Међународни филмски фестивал, уз учешће делегата Комитета за кинематографију. У оквиру филмског фестивала приказана су два документарна филма из Југославије: „Први мај 1947. у Београду“ и „Истина о Пули“.³²

Филмско предузеће „Југославија филм“ купило је 14 документарних и девет краткометражних чехословачких филмова. У размену су понудили чешком предузећу „Кратки филм“, филмове из Југославије: „Јулијска Крајина“, „У име народа“, „Трагом IV и V офанзиве“ и „Омладинска пруга“. Такође је чехословачком филмском предузећу понуђен први југословенски документарни филм у боји „Смотра младости“.³³

Комитет за кинематографију велику је пажњу посвећивао и школовању филмских радника. Аташе за културу југословенске амбасаде у Прагу, у допису Министарству иностраних послова ФНРЈ од 12. децембра 1946. године, извештава о позиву Љубомира Линхарта да девет југословенских ученика дође на школовање у ЧСР.³⁴ Управо преко југословенске амбасаде у Прагу, Комитет

³¹ Реч је о документарном филму о Југославији, Пољској, Бугарској и Чехословачкој.

³² Архив СЦГ, 314–3–185, Годишњи извештај Комитета за кинематографију упућен је Комитету за културу и уметност Владе ФНРЈ (27. јануар 1948).

³³ Архив СЦГ, 314–3–186.

³⁴ ДАСМИП, ПА, 1946, ф- 17, 14927.

је ступио у контакт са Љубомиром Линхартом. За тих девет ученика била је предвиђена стипендија од 3000 круна месечно, и то од 1. јануара 1947. године. Почетак сарадње на образовању филмских радника настављен је и касније. У школској 1947/1948 години било је предвиђено чак 19 стипендија Комитета за кинематографију, за југословенске студенте на специјализацији у Чехословачкој. Комитет за школе и науку у већини случајева одобравао је одлазак на специјализацију у Чехословачку. Решењем од 1. јануара 1948. године Комитет је одобрио специјализацију у Чехословачкој, за запослене у „Босна филму“: Исаку Катани, тонском инжињеру, Веселину Бадрову, редактору и Људевиту Црноборију, филмском режисеру.³⁵

Најаве нових размена филмова, дугометражних и краткометражних, размена филмских часописа, попут „Филма“, које је издавао Комитет за кинематографију, али и другог информативног материјала, одлазак нових југословенских филмских радника на специјализације у чешка филмска предузећа биле су онемогућене услед сложених политичких околности. Промене које је донела 1948. година осетиле су се и у домену филма и филмског стваралаштва.

Утицај Резолуције Информбироа на погоршавање уметничке сарадње

Чехословачка Република је почетком 1948. године пролазила кроз тешке кризе, праћене променама у врху државе. У фебруару 1948. дошло је до првих већих унутрашњих потреса од краја Другог светског рата. Несугласице у влади кулминирале су 22. фебруара, када су министри, чланови Народне социјалистичке, Лидове и Словачке демократске партије поднели оставке. Укупно 12 министара напустило је владу, незадовољно доношењем нових закона о аграрној реформи и даљој национализацији.³⁶ Председник Бенеш понудио је мандат за састав нове владе Клементу Готвалду, уз прихватање оставки реакционарних министара. Већ 25. фебруара ситуација у Чехословачкој била је знатно боља него неколико дана раније. Један од важних момената који је утицао на такво решавање кризе у Чехословачкој био је и притисак СССР. У Прагу је тих дана, за време фебруарске кризе, боравио помоћник министра спољних послова СССР Зорин, иначе бивши совјетски амбасадор у ЧСР.

У наредном периоду ситуација у Чехословачкој се поправила. Дошло је до усвајања новог Устава ЧСР, 9. маја пошто је у априлу 1948. његов пројекат био одобрен. На новим изборима за Народну скупштину, 30. маја 1948. године, за Народни фронт гласало је 89,28% бирача. Услед новонастале ситуације, пред-

³⁵ Архив СЦГ, 314–6-680.

³⁶ Архив СЦГ, 507, IX, 22/II-19, К 8, Депеша о кризи владе у Чехословачкој (26. фебруара 1948.)

седник Едуард Бенеш је 9. јуна 1948. поднео оставку, а за новог председника кандидовао се Клемент Готвалд. Већ 14. јуна Готвалд је изабран за председника Републике, а 15. јуна образована је нова влада ЧСР са Антоњином Запотоцким на челу.³⁷ Едуард Бенеш, уз Томаша Масарика, један од најпознатијих чехословачких државника, умро је исте године, 3. септембра 1948. У току те године Чехословачка је још више изграђена у духу социјализма. Комунистичка партија Чехословачке је после фебруарске кризе, новог устава и победе на изборима, учврстила своју власт и положај у земљи.

Један од веома важних, а, могло би се рећи, и пресудних догађаја, који је утицао на погоршање уметничке сарадње Југославије и Чехословачке, представља Резолуција Информбироа. Информациони биро (Информбиро) конституисан је у септембру 1947. године у Пољској, на састанку представника комунистичких партија СССР, Југославије, Чехословачке, Бугарске, Румуније, Мађарске, Пољске, Француске и Италије. За седиште Информбироа одређен је Београд. С временом је Стаљин подредио Информбиро својој политици, а утицај Совјетског Савеза у земљама народне демократије још више је ојачао. Јавиле су се и прве веће несугласице између СССР и Југославије, у погледу извоза југословенских производа на Исток, те увоза совјетских производа у Југославију. Такође, несугласице су се јавиле и око вођења југословенске спољне политике, нарочито у погледу према Западу. Совјетски Савез је економским, а затим и политичким притиском, покушао да приближи Југославију својој политици. После неуспелих покушаја, сређивања новонастале ситуације дипломатијом, уследила је Резолуција Информбироа, којом је осуђена делатност КПЈ. Том приликом „спољашња и унутрашња политика КПЈ је означена у основним питањима као неисправна, и као одговорни фактори за ту неисправну политику означени су водећи чиниоци КПЈ, другови Тито, Кардељ, Ђилас, Ранковић“.³⁸ Југославија је дошла у један веома тежак положај. Резолуција је донета на заседању Информбироа, одржаном у Букурешту од 20. до 22. јуна 1948. године. Уједно, погоршали су се и односи Југославије са земљама народне демократије, између осталих, и са Чехословачком. Према једној депеши од 29. јуна 1948. године, становништво Чехословачке је било изненађено и збуњено због одлуке Информбироа. У депеши се такође истиче: „По свим јавним местима се дискутује. Док је ауто наше амбасе са заставицом пролазио улицом једна група од 20 људи дигнутих песница викала је 'Шта ви Југословени тамо ради-

³⁷ Клемент Готвалд био је председник ЧСР све до своје смрти 1953. године, а након њега Запотоцки до 1957. године.

³⁸ Архив СЦГ, 507, IX,22/1-29, К 1, Основа реферата о заседању Информбироа и о ситуацију у КПЈ (14. јул 1948. године). Текст реферата упутили су југословенски амбасадор и саветник амбасе у Прагу Маријан Стилиновић и Зденко Штамбук, Министарству иностраних послова ФНРЈ.

те', шире се најразличитије гласине, међу којима и то да је друг Тито побјегао у Америку.³⁹ Ситуација је постајала још гора у наредних неколико дана.

Дипломатски односи Чехословачке и Југославије постепено су се раскидали. У депеши од 30. јуна 1948. истиче се: „Поводом Резолуције Информбироа влада велика збуњеност, и људи траже разјашњење. Иако се убеђују да су у Резолуцији изношене лажи и клевете против нас. На сваком кораку осјећамо промјену става и односа. Министар Доленски није примио нашег амбасадора иако је раније био тачно уговорен састанак. Представнике чехословачко-југословенског удружења није нико до данас дочекао. У делегацији је и друг Рус. Функционери КП с којима смо одржавали везу углавном се сервилно и опортунистички односе према Резолуцији. Мислимо да је потребно најхитније штампати и растурати проглас нашег ЦК.“⁴⁰ Према вестима иностраних агенција, које је пренео Тањуг, од 5. јула 1948. године, као последица битних промена у односима Чехословачке и Југославије, дошло је до илегалних прелазака границе. Органи безбедности ухапсили су чак 22.000 лица, која су покушала да илегално оду из Чехословачке. Претпостављало се да је око 4.000 лица успело да напусти земљу без путних исправа.⁴¹

У току јула 1948. дошло је до првих већих инцидената у Прагу. Према извештају југословенске амбасаде у Прагу од 14. јула, упућеног Министарству иностраних послова ФНРЈ, агенти чехословачке полиције провалили су 6. јула у просторије „Југокњиге“ и однели око 4.000 примерака брошуре „Проглас ЦК КПЈ“. Брошура је стигла из Београда како би се изнео став ЦК КПЈ поводом Резолуције Информбироа и како би се деловало на промену лошег мишљења о Југославији. Руководилац „Југокњиге“ Елвира Асић обавестила је југословенску амбасаду о провали у књижуру и амбасада је због тога протестовала код начелника политичког одељења Замини Борека, код председника владе Заптоцког и код председника Славенског комитета Нејелдог. Али све то је било без успеха. Брошура „Проглас ЦК КПЈ“ била је забрањена. Резолуција Информбироа је све више продирала у чехословачке институције, утичући на њих да се одрекну сарадње са Југославијом. Тако је у јулу 1948. једно чехословачко предузеће ЧКД-Заводи у Прагу, које је носило име по Јосипу Брозу (ЧКД-Заводи Маршала Тита) решило да узме други назив за фабрику ако „КПЈ не промени своју политику и не врати се идеји социјализма“.⁴²

³⁹ Архив СЦГ, 507, IX, 22/I-23, К 1, Деша о реаговањима у Чехословачкој на објављивање Резолуције Информбироа.

⁴⁰ Архив СЦГ, 507, IX, 22/I-24, К 1, Деша о промени понашања према југословенским представницима у Чехословачкој после објављивања Резолуције Информбироа.

⁴¹ Архив СЦГ, 507, IX, 22/I-25, К 1.

⁴² Архив СЦГ, 507, IX, 22/I-30, К 1.

Однос чехословачких власти према Југославији променио се из корена. Дипломатски односи су готово били раскинути, а тежак ударац претрпела је културна сарадња и сарадња у области уметности. То су на својој кожи осетили југословенски уметници, ученици и студенти у Чехословачкој. За разлику од ранијег времена, размена уметника била је веома отежана. Реч је о малобројним разменама, нарочито што се тиче гостовања југословенских уметника у Чехословачку. И поред Резолуције Информбироа, 1948. године обележени су државни празници Југославије и Чехословачке. На прослави државног празника ЧСР у Београду 27. октобра није било никаквих проблема и све је протекло у најбољем реду. Међутим, када је требало организовати прославу државног празника ФНРЈ у Чехословачкој, крајем новембра 1948. године, дошло је до једног инцидента. Из Југославије су позвани уметници Јосип Гостић, тенор из Загребачке опере и Анита Мезетова, сопран, чланица Београдске опере. Њих двоје требало је да наступе у „Проданој невести“. Будући да је представу давало Друштво чехословачко-југословенског пријатељства, за које је југословенска амбасада у Прагу истакла „да је пар дана пре тога формирано на бази непријатељства према Југославији и са отвореним програмом издајицама Југославије у иностранству“, ⁴³ амбасада ФНРЈ у Прагу одбила је да југословенски певачи учествују у тој представи. Још раније било је испланирано да Јосип Гостић има два наступа у Братислави, два наступа Гостића и Мезетове у Брну и један наступ у Плзњу и још евентуално два наступа у Прагу. Од свега тога није било ништа. Гостић и Мезетова примљени су само на Радио Прагу, где су снимили циклус југословенских народних песама. У пратњи уметника био је Предраг Милошевић, диригент опере у Београду. Трошкове око доласка југословенских уметника сносила је амбасада ФНРЈ у Прагу. Гостић и Мезетова напустили су Праг 5. децембра 1948. године. На чехословачко-аустријској граници југословенске уметнике зауставили су цариници и, прекинувши им путовање, вратили их и притворили у Чешке Буђовице. Разлог њиховог притварања био је тај што су цариници код њих пронашли 11.000 динара. Тај новац нису пријавили ни приликом уласка у Чехословачку, ни приликом изласка. Каснија истрага показала је да су тај новац добили уочи поласка из Београда, у последњи час пре уласка у авион, од једног чиновника Комитета за културу и уметност. Већ 6. децембра Гостић и Мезетова су пуштени, али је глобу од 45.000 круна морао да плати југословенски амбасадор Стилиновић.

Још један догађај обележио је већ полако изумирање културне и уметничке сарадње Југославије и Чехословачке. Али овог пута реч је о делимично успешној изложби. У питању је била изложба слика Зденке Папежове, у књижари „Југокњиге“. Сликарка је на лето 1947. боравила у Југославији и после три месеца

⁴³ Архив СЦГ, 314–3-88.

вратила се у Чехословачку. Своје слике, пре свега из Далмације, изложила је у празним просторијама „Југокњиге“, на предлог Одељења за информације. Због опште ситуације у вези са Резолуцијом Информбироа, те просторије нису биле погодне за изложбу, али је сликарка прихватила понуду. Изложба је отворена 2. децембра 1948, уз присуство око 30 људи. Међу њима је био и приматор Прага др Вацек и то изгледа по приватној линији, јер је познавао породицу сликарке. Биле су изложене углавном слике пејзажа и мртве природе – цвеће.⁴⁴

Погоршавање односа Југославије и Чехословачке погодило је сваки облик сарадње те две земље. Од политике, привреде, трговине до културе и уметности. Делатност културних радника и организација била је онемогућена забранама и политичким одлукама. Број гостовања југословенских уметника у ЧСР увелико се смањивао, док су чехословачки уметници практично престали да долазе од објављивања Резолуције Информбироа. Сарадња у области уметности била је прекинута услед последица које је са собом донела Резолуција Информбироа. У години раскида, 1948. уметничка сарадња доживела је свој крах. Годинама није било помака, готово све док је трајао притисак СССР на Југославију. Тек средином педесетих година знатније ће бити обновљена културна и уметничка сарадња Југославије и Чехословачке, али у једном новом облику и у другачијим околностима.

Закључак

Југословенско-чехословачка сарадња у области уметности представљала је једну веома важну спону и битну нит за још веће приближавање две земље. Те земље су своје прве послератне кораке на међународној сцени виделе у чвршћем везивању са себи сличним државама. У једном таквом зближавању значајну улогу имала је и уметност.

Наступе југословенских и чехословачких уметника пратила је јавност обе земље. Поједни уметници управо су на гостовањима у Југославији, односно Чехословачкој, доживљавали свој зенит у каријери. Поздрављани од публике, хваљени од штампе и новина, они би са сваким новим гостовањем постајали све познатији и признатији. Међутим, било је и неуспешних гостовања, непримећених у јавности, критикованих од новинара и јавних институција. Ти неуспели наступи, били су уједно осуђивани и од стране југословенских комитета или чехословачких културних савеза. Уз неуспех, изазван различитим разлозима, уметници би изгубили и последњи грам наде да се поново нађу у иностранству, на неком од гостовања. Квалитет уметника је строго оцењиван, а свака мана безрезервно санкционисана. Било је недопустиво да у иностранс-

⁴⁴ Архив СЦГ, 314–3-89.

тву Југославију представља неко, ко би на било који начин умањио њен углед. Неуспех уметника сматран је и неуспехом у репрезентовању земље. Због тога су уметници враћани, а њихов даљи рад је могао бити везан само за ангажман у земљи. Али, било је и оних уметника, који су указано поверење искористили на прави начин. Прикупљајући лаворове венце за своју земљу, они су у исто време подизали свој углед у иностранству. Радо виђени у Чехословачкој били су разни музички ствараоци, диригенти, оперски певачи, али и редитељи. Постављање једне представе, попут „Коштане“ у Народном позоришту у Братислави, значило је и позив за неког од југословенских редитеља, да учествује и руководи тим пројектом. Отварање изложбе слика или скулптура подразумевало је и присуство аутора изложбе, не само у једном месту, него и у више градова. Поред тога што је успех још више популарисао одређен вид уметности и отварао врата за нове позиве, сваки неуспех је чврсто за собом затварао иста та врата и онемогућавао нова гостовања за сличне уметнике и групе. Уметност је значила много више од обичног рада и стварања нечега новог. Кроз уметност људи су комуницирали, а размена уметника је значила и размену искустава. Долазило се до нових сазнања и до нових идеја. Са сваком успешном културном манифестацијом, све више је јачала и сарадња две земље.

Југословенско-чехословачка сарадња у области уметности имала је свој почетак са првим бојажљивим и несигурним корацима, који су обећавали, али у исто време опомињали на неуспех и тешке последице свега тога. Уметничка сарадња имала је и свој успон и врхунац са организовањем огромног броја изложби, представа и разних других наступа уметника обе земље, са посетама уметника, са успостављањем филмске сарадње и са радом културних друштава. И на крају, та сарадња је имала и свој пад, коначан слом и неповратни губитак, са затварањем и последње изложбе и са спуштањем последње завесе на позоришним даскама.

Summary

Milan Sovilj

Yugoslav-Czechoslovak cooperation in the field of art 1945-1948

Yugoslav-Czechoslovakian cooperation in the field of art was a very important link for cooperation of the two countries which were already similar in structure, formation and development. Both saw their first postwar steps on the international scene in tighter bonds with similar states. Art played an important role in rapprochement. Several artists reached their prime on their performances in Yugoslavia and Czechoslovakia, respectfully. However, there were unsuccessful performances, unnoticed in the public, criticized by the journalists and public institutions. Art meant much more than simple work and creating of something new. Through the art people communicated, while the exchange of the artists meant the exchange of the ideas. New ideas and new knowledge were reached. With every successful cultural manifestation, the cooperation of the two countries strengthened.

Yugoslav-Czechoslovak cooperation in the field of art had its beginning in first unstable and fearful, but promising steps, but at the same time they reminded of unsuccess and its hard consequences. The artistic cooperation had its growth and peak in organization of great number of exhibition, shows and other spectacles of the artists of both countries, with visits of the artists, with establishment of cooperation in the field of film and the work of cultural societies. And finally, that cooperation had its fall and then a break-up, with closing of the last exhibition and the final curtain fell on the theatre scene.